

Kenardakiler

Teoriden Uygulamaya Suç ve Sapma Üzerine

Sosyolojik Araştırmalar

Ercan Geçgin

Heretik Yayınları: 84, Sosyoloji: 29

ISBN: 978-605-9436-52-6

©2019 Heretik Basın Yayın

Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan kısmen de olsa fotokopi, film, vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Eylül 2019, Ankara

Derleyen: Ercan Geçgin

Redaksiyon: Levent Ünsaldı

Sayfa Düzeni ve Kapak: Ali İmren

Heretik Basın Yayın

Kültür Mahallesi, Yüksel Cad., 41/2, Kızılay, Çankaya, Ankara

Tel: +90 (312) 418 52 00 • Faks: +90 (312) 418 50 00

Sertifika No: 41952

İnternet Sitesi: heretik.com.tr

Twitter: twitter.com/heretikyayin

Facebook: facebook.com/heretikyayin

E-mail: info@heretik.com.tr

Göktuğ Ofset Yayıncılık Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Sedef Cad. No: 1 İskitler-Ankara

Tel: 0312 384 34 35

Sertifika No: 33830

Kenardakiler

*Teoriden Uygulamaya Suç ve Sapma
Üzerine Sosyolojik Araştırmalar*

Derleyen
Ercan Geçgin

HERETİK

İÇİNDEKİLER

Sunuş7

Sapma ve Suç Sosyolojisinde Teorik Güzergâhlar25

Ercan GEÇGİN

Kendini Gerçekleştiren Bağımlılık: Uyuşturucu
Kullanıcılarının Etkileşim Süreci89

Ayşe AKYAYLA

Göç, Suç ve Toplum İlişkisi: Artvin’de Yasa Dışı
Göçmen Seks İşçiliğinin Toplumsal İzlekleri145

Kerem ÖZBEY

Damgalama, Sapma, Suç ve Engellilik İlişkisi
Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: “Sinop TSD Örneği”191

Ayşegül DEMİR

Etnisite, Alt-Kültür ve Suç Bağlamında *Conolar*227

Gamze UY

“Yan Baktın” Cinayetlerinin Sosyolojik Analizi.....273

Yaşar ERJEM

Suç, Ceza ve Sapkınlık Sosyolojisi Açısından
Bir Polisiye Roman Çözümleme Denemesi:

Peygamber Cinayetleri.....313

Erol TANRIBUYURDU

Sapma Sosyolojisi Açısından “Çukur” Dizisi.....341

Fadime Tuğba ÇAMSARI

Yazarlar Hakkında382

SUNUŞ

Neşet Ertaş'ın o bilindik 'Hata Benim' adlı türküsü, "Bilemedim kıymatını kadrini/Hata benim günah benim suç benim/Eliminen İçtim Derdin Zehrini/Hata Benim Günah Benim Suç Benim" dizeleriyle başlar. Ünlü ozan Neşet Ertaş, bu çok bilinen ve sıklıkla tekrarlanan türküsü ile sanki aşk yolunda yapamadığı davranışlarının bir öz eleştirisini, çoklu bir anlatımını aktarmak ister gibidir. Bu nedenle de, aşk karşısındaki tutumlarını, davranışlarını, tepkilerini 'hata', 'günah' ve 'suç' şeklinde kategorize ederek tanımlamaya çalışır.

Bilindiği gibi 'hata', gündelik hayatın etkileşiminde, insana özgü bir davranışı işaret ederken; 'günah' dinsel alanın, 'suç' ise hukuk alanının gramerinde anlamlandırılan kavramlardır.¹ Bundan ötürü bir davranış, farklı alan ya da kurumsal sahnelerde farklı anlamlarla yüklü olabilmektedir. Başka bir deyişle, bir davranışın anlamlandırılması duruma, sosyal bağlama göre değişkenlik gösterebilmektedir. 'Sapma' ve 'suç' kavramları için de benzer durumsal görelilikler geçerlidir. Bir toplumsal grup için 'sapkın' veya 'suç' olan herhangi bir davranış, başka bir grup tarafından 'içselleştirilmiş bir değer' olabilir. Benzer biçimde, aynı toplum içinde sapkın görülen bir davranış başka bir zaman diliminde artık sapkın olarak değerlendirilmeyebilir. Dolayısıyla hangi eylemin sapkın veya suç olup olmayacağı zamana, mekâna, toplumsal bağlama ve duruma göre farklılık taşıyabilir. Ay-

1 Neşet Ertaş'ın türküsündeki bu sözlerin sosyal göndermelerini bir sohbetimizde ilk dile getiren Erol Tanrıbuyurdu'dur. Katkılarından dolayı kendisine teşekkür ederim.

rıca sapma ve suç, toplumsal ilişkilere gömülüdür; yani toplumsal güç ilişkilerine, etkileşimlere göre tanımlanmaktadır. Bir davranışın tanımlanma şekli, ona yönelik tepkiyi de belirlemesinden ve çeşitli yaptırımları da içermesinden dolayı, sapkın veya suçlu görülen davranışların tanımı aynı zamanda ‘güç’, ‘otorite’ ‘düzenlilik’ ve ‘meşruluk’ gibi kavramları da içeren geniş bir gramere gereksinim duymaktadır. Tanımlamanın ilişkisel niteliği, aynı zamanda toplumsal düzenliliğe ve düzenliliğin kurallara dayalı sınırların çizilmesini de içermektedir. Sosyolojinin çıkış noktalarından birini oluşturan ‘toplumsal düzenlilik’ ve düzenliliğin yasalarını keşfetme veya düzenliliğin mantığını ortaya çıkarma çabası, ‘sapma’ ve ‘suç’ olgularına eğilme konusunda da belirgin bir disiplin kültürü yaratmıştır. Bu noktada ‘sapma’ kavramı daha geniş ve daha kapsamlı düzeye göndermede bulunurken; ‘suç’ kavramı ise daha çok hukuki ve siyasi alanla sınırlı ve görece daha dar bir alanı işaret etmektedir.

Vurgulamak istediğimiz üzere, ‘sapma’ da, ‘suç’ da görelî kavramlardır. Örneğin, bir kişiyi öldürdüğünüzde ‘katil’; ama on binlerce kişiyi öldürdüğünüz bir savaşı kazandığınızda ise ‘kahraman’ olabilirsiniz. Keza bir ülke için ‘terörist’ damgasına sahipken başka bir ülke için ‘özgürlük savaşçısı’ olabilirsiniz. Söz gelimi Ortadoğu’da yaşıyorsanız bir intihar bombacısı tarafından öldürülmeniz sadece sayısal bir ‘ölü’ verisi olarak kalabilir. Dünya kamuoyu için basit bir ölü sayısından ibaretsinizdir. Haber değeriniz bile çoğu zaman bir günlüktür. Zira ölümünüz sıradanlaştırılan diğer ölümler arasındadır. Ancak bir Avrupa ülkesi veyahut bir ABD vatandaşı iseniz kurbanı olduğunuz bir toplu katliam günlerce gündemden düşmeyebilir ve büyük bir ahlaki paniğin parçası olabilirsiniz. Aradaki fark insana verilen değerden midir, insan haklarında mıdır yoksa başka bir şeyden mi? İnsanın ölümüne verilen tepki neden farklı coğrafyalarda farklı tarzdadır? Ortadoğu’daki insan ölümü neden tüm dünyada paniğe yol açmazken; ABD’deki bir lise bas-

kını kendi ülkesi dışında da panik sebebi olabilmektedir? Soruyu daha da derinleştirerek şöyle sorsak mesela; Batıda insana verilen değerlerin ekonomik alt yapısında Ortadoğu'nun enerji kaynaklarını sömürmelerinin ve bunu süreklileştirmeye yönelik vekâlet savaşlarının hiç mi katkısı yoktur? 'Demokrasi', 'insan hakları', 'vatandaşlık hukuku' gibi kavramlar gerçekten o ülkelerin özgün ekonomik ve toplumsal tarihselliklerinin ürünü müdür yoksa sömürgecilikten elde edilen artı-değer ve artı-zaman birikiminin etkileri midir? Dolayısıyla "kim suçlu?" sorusunu hangi bağlamda sorduğumuz son derece önemlidir. Belki de hepimiz suçluyuzdur...

Bu noktada, zihin dünyamızı, vicdanımızı ve ahlaki sorumluluk ufukumuzu genişletecek bir izahı Karl Jaspers'in suçlulukla ilgili metindeki sınıflandırma örneğinde görebiliriz. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'da kalarak yıkıcı şiddet ortamına şahitlik eden varoluşçu felsefeci Karl Jaspers, savaş sonrası Almanya halkının suçluluk bilincinin oluşması ve geçmişi ile yüzleşip arınması doğrultusunda entelektüel adımlar atmıştır. *Suçluluk Sorunu* (2015) adlı eserinde suçları dört başlıkta kategorize etmiştir. Bunlardan ilki, geçerli yasaların ihlalleriyle oluşan *cezai* (veya *hukuki*) suçtur. İkincisi, devlet yöneticilerinin ve devlete vatandaşlık bağı ile bağlı insanların dolaylı rızasını da içeren *siyasi* suçtur. Zira o ülkenin vatandaşlarının da ülkeyi yönetenler kadar sorumlulukları bulunmaktadır. Üçüncüsü, kişinin yaptığı her eylemden kendisinin sorumlu olmasını, başka gerekçelere sığınmamasını ifade eden ve kişinin vicdanının sesine göre belirlediği *ahlakî* suçtur. Sonuncusu ise, aynı zaman diliminde yaşayan başka ülkedeki vatandaşların işlenen suçta seyirci kalmasını işaret eden *metafizik* suçtur. Jaspers (2015), savaş sonrası Alman vatandaşlarının suçluluk bilinçlerinin oluşması sayesinde ancak bu suçlarla yüzleşmenin ve bu suçlardan arınmanın gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Jaspers (2015), cezai, ahlaki ve metafizik suçların tek tek insanların vicdani sorumluluklarını ifade ettiğini ancak siyasi

suçların toplu veya grup halinde işlenen suç olması hasebiyle kolektif olduğunu da belirtmiştir. Jaspers'in suça yönelik bakış açısı bile bu kavramın ne kadar görelî olabileceğini bize sunmaktadır. Kuşkusuz, suça dair üst perdeden gerçekleştirilen başka felsefi sorgulamalar da vardır ve bunlar zihinsel açıdan gereklidir de. Ancak sosyal bilimciler olarak bizler, böylesi felsefi ufukları ampirik araştırmaların teorik inşasına dönüştürebildiğimiz ölçüde anlamlı bir emek süreci ortaya koymuş oluruz. Bu açıdan, toplum genelinde sapkın ve suçlu şekilde kodlanan davranışlar sergileyen bireylerin, grupların ve toplulukların dünyalarına açılmak, kendi kültürel hallerinde bu türden davranışları nasıl anlamlandırdıklarını nesnel açıdan serimleyebilmek ve bir bütünlük içerisinde değerlendirebilmek, sosyal bilimciler olarak mesleki sorumluluklarımız arasında sayılabilir. Şunu da belirtmemiz gerekir ki, suç sadece davranışa bakarak da anlaşılacak bir durum değildir. Davranışa dönüşmeyen ama kültürel olarak yeniden üretilen birtakım tutumlarda, bilişsel haritalarda, dilsel ifadelerde veya dile gelmemiş, somut davranışa dönüşmemiş suskunlukta bile suç bulunabilir. Tıpkı, 1930'lu yılların Amerika'sının küçük bir kasabasındaki gündelik hayatı ele alan Harper Lee'nin *Bülbülü Öldürmek* (2015) adlı romanında sırf siyahi olması hasebiyle mahkeme hâkimi ve jüri tarafından işlemediği suçtan idama çarptırılan Tom'un trajik hikâyesindeki gibi. Veya 1930'lu ve 1940'ların Almanya'sında Yahudi veya Çingene olmak gibi... Ya da, Ortaçağ karanlığında gerçek bilginin peşinde koşan Galileo Galilei olmak gibi... Dolayısıyla yeri geldiğinde insanın etnik kökeni, sınıfsal pozisyonu, cinsiyeti veya başka verili özelliklerinden ya da düşüncesinden, bilimsel duruşundan dolayı nefret nesnesine dönüştürülmesi, yargılanması, suçlanması veyahut sivil ölüme mahkûm edilmesi pekâlâ mümkün olabilmektedir. Bu türden örnekler dünyada olduğu gibi ne yazık ki Türkiye'de de sıklıkla yaşanmıştır. Velhasıl kelimeler suç, güç ilişkilerine dayalı bir işaret sis-

temidir de aynı zamanda. Bu nedenle; ona nereden, nasıl yaklaştığımızı, onu nasıl çözümlediğimiz son derece önemlidir.

Suçun veya hangi davranışın suç olacağına tanımı aynı zamanda hem bir iktidar ilişkisidir hem de bir meşruluk tartışmasıdır. Dolayısıyla da politik ve toplumsal hüviyete sahiptir; ama benzer şekilde kamusal ilişkilere gömülüdür. İlerleyen teknolojiyle artan toplumsal etkileşim, internet/sosyal medya üzerinden inşa olan yeni bilinçlilik ve eylemsellikler, küresel sivil toplum diyebileceğimiz bir gücü doğurmuş ve geçmişte suç olarak görülmemeyen bazı davranışların cezalandırılmasını, keza cezalandırılan bazı davranışların ise ceza tanımından çıkartılması gibi bir kamuoyu dinamiğini de beraberinde getirmiştir. Toplumda, teknik olanaklarla etkileşimin ve aksiyonun artmasına karşılık hukuksal düzenlemelerin ve süreçlerin küresel bilincin adalet anlayışının gerisinde kalabildiğine de tanık olmaktadır. Hele ki Türkiye gibi demokratik süreçleri son derece sancılı ve siyasal şiddet dinamiklerinin değişken olduğu bir ülkede suç kavramı siyasal mücadelenin keskin araçlarından biri olabilmektedir. Bir tarafta toplumsal düzenlilikteki değişimler ve yapısal sorunlar, diğer tarafta hukuksal ağların egemenlik araçlarına dönüştürülmesi gibi faktörler, suç ve ceza normlarının daha da karmaşıklaşmasına sebebiyet verebilmektedir.

Ekonomik, sosyal, politik eşitsizliklerin derinleştiği ve buna bağlı toplumsal sorunların arttığı, hukukun iktidarı veya hukuk devleti anlayışı yerine iktidarın hukukunun egemen kılındığı bir ortamda adalet sağlayıcı mekanizmalara güven azalmakta ve sosyal adalet arayışı yükselebilmektedir. Hukukun herkese eşit olma ve adil davranma mekanizması sarsıldığında, bireylerin kendi adalet fikrini güçleri oranında hayata geçirmeleri her toplumda kaçınılmaz olmuştur. Antik Çağ'da sürekli mücadele içerisinde oldukları Persler için "barbar" tanımlamasında bulunan Yunanlıların onlara yönelik "onların keyfiyeti, bizim ise yasalarımız var" şeklinde bir söylemde

buldukları rivayet edilir. Zira yasa fikri, bir arada yaşamak için çeşitli sınırlandırmaların var olabileceğine ve sorumlulukların bilinciyle hareket etmeyi gerekli kılan rasyonel toplumsal bir sözleşmeye göndermede bulunur. Böylesi bir durumda şiddet tekeli yasalarla belirlenmiştir ve bireyler, bu mekanizmaya güvenerek ileriye yönelik rotalarını çizmeye çalışırlar. Diğer taraftan hukuksal mekanizmanın toplumsal yarar yerine belirli grupların çıkarına hizmet eder hale geldiği ve bunun halkın yararınaymış gibi yanıltıcı bir ideolojiyle sunulduğu veyahut kendine göre düşünsel, inanç ve ahlaki çerçevelerle meşrulaştırıldığı bir iklimde, yasanın rasyonelliğine karşı kendi egemenlik kodlarını inşa eden bir keyfiyet rejiminden de söz edilebilir. Böylesi totaliter bir iklimde demokrasi amaç olmaktan çok araca dönüşür, devlet ve devletin rasyonel, adil olması beklenen iktidar gücü ise siyasal iktidarın kendisine hasım olarak bellediği gruplardan intikam alma aracına dönüşür. Nöbetleşe hınç çıkarma seanslarına dönüşen böylesi siyasal ve hukuksal iktidar, hukukun iktidarını değil iktidarın hukukunu egemen kılmış olur. Nihayetinde 'yasa', 'keyfiyet' için sadece bir kılıf rolüne bürünür.

Kan davalarından kadın cinayetlerine, organize suçlardan çeşitli hırsızlık ve gasp olaylarına kadar pek çok suç vakasının Türkiye'de giderek arttığının en tipik göstergesinin cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü sayısı olduğunu söyleyebiliriz. 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi ile başlayan soruşturma ve yargılamalarla da bu oran giderek artmıştır.² Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte şiddet ve cinayet vakalarının görüntüleri de yaygınlık kazanmış ve bu şiddet davranışlarına yönelik sosyal medya tepkilerinin yükselmesine rağmen benzer vakalara sıkça rastlanabilmektedir. Özellikle

2 Örneğin 2016'daki darbe girişimi sonrasında cezaevlerindeki doluluk oranı yüzde 121'e çıkmış ve Adalet Bakanlığı mevcut 389 cezaevine ek olarak 132 yeni cezaevi yapımına başlamıştır. 2016 yılı verilerine göre cezaevlerinde 250 binden fazla erkek, 10 binden fazla kadın ve 3 bine yakın çocuk bulunmaktadır. (02.01.2019 tarihli Hürriyet Gazetesi internet sitesi <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cezaevi-nufusu-264-bin-31-41070059>)

de kadın bedeninin suç mahalline dönüşmesine gösterilen tepkiler önemli farkındalık ve toplumsal bilinç imkânı sunsa da kadına yönelik şiddet ve cinayet haberleri ne yazık ki devam etmiştir. Tepkilerin çoğunluğu etkili cezalandırma usullerine ve kadını korumaya yönelik girişimlere yoğunlaşmıştır. Şüphesiz hukuksal düzen, ceza ve adalet arayışı, vakaların önemli bir boyutudur. Sosyal bilimciler açısından ise mesele; hukuk ve adalet çerçevesini aşacak makro düzeyde toplumsal morfolojiyi, düzenliliği ve toplumsal değişimi; mikro düzeyde ise ahlaki normların gündelik hayat pratikleri içerisinde nasıl anlamlandırıldığı ve kodlandığını anlamaya ve açıklamaya çalışmak olmaktadır. Bu noktada, yaşayan toplumsal hukukun tarihsel, kültürel ve bilişsel kodlarını çözmeden, sadece güvenlik odaklı adımlara yoğunlaşmak aynı zamanda bu gibi meseleleri ertelemek anlamına gelebilmektedir. Gelgelelim, Türkiye'nin sosyal bilim pratiğinde ve özel olarak da suç sosyolojisinde suçlu davranışların doğasını, toplumsal ve kültürel anlamını derinlikli çözümlenmelerle ortaya koymak yerine uzun yıllar betimsel araştırmalara yönelik mesailer yapılmıştır.

2000'li yıllara kadar sosyoloji alanında suç ve sapma davranışlarına yönelik yapılan araştırmaların genelinde nicel yöntemlerle gerçekleştirilen betimsel çalışmalar damga vurmuştur. Bu dönemle ilgili olarak; sanayileşme ve suç ilişkisi (Dönmezer, 1974), intiharlar (İçli, 1983), kan davaları (İçli, 1994a), aile içi şiddet (İçli, 1994b), çocuk suçluluğu (Ok, 1989; Yılmaz, 1999; İçli ve Zaim, 1991), genel suç profilleri (İçli, 1992), ekoloji ve suç ilişkisi (İçli ve Özcan, 1987), insan öldürme olayları (İçli, 1987), uyuşturucu madde suçları (İçli, 1985), kadın ve suç (Özkan, 1990) gibi suç temalarında niceliksel yöntemlere dayalı betimleyici çalışmalardan bazı örnekler sıralanabilir. 2000'li yıllarda da nicel yöntemlere dayalı betimsel çalışmaların devam ettiğini görmekteyiz. Türkiye'deki hükümlü profilleri (İçli vd., 2011) ve sosyo-ekonomik ilişkiler

(Şahin, 2018), çocuk suçluluğu (Çoban, 2012; Ayan, 2011), suç mağduriyeti korkusu (Köseoğlu, 2017), yoksulluk ve suç ilişkisi (Fidan, 2018; Dinler ve İçli, 2009), suç korkusu (Vural, 2018), mahkumların suç algısı (Bilgiç, 2014), yeniden suç işlemenin toplumsal nedenleri (Kışan, 2018), cezaevi sonrası hükümlülerin damgalanma ve sosyal dışlanma hallerinin incelenmesi (Aydoğan, 2018) gibi suç temalarındaki bazı araştırmaları belirtebiliriz. Bunların bir kısmının cezaevindeki mahkûmlarla veya denetimli serbestlik kapsamındakiyle gerçekleştirildiğini de not edelim. Bunun dışında kriminolojik teorilerini saha araştırmasında test eden çalışmaların da yapıldığını belirtelim (Özbay ve Özcan, 2006).

Son dönemlerde nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilen çalışmaların sayısında yükselişin olması da önemli ve dikkat çekicidir. Mercan'ın (2017) Ankara'da yerel uyuşturucu faaliyetlerini (torba tezgâhı) ele aldığı etnografik araştırma, Akpınar'ın (2018) Kayseri örneğinde incelediği kadın suçluluğu, Yavuz'un (2019) Ankara örneğinde mercek altına aldığı suç mağduru olma korkusu, Korkmaz'ın (2018) engellilerin suça yönelik bakışlarına dair çalışması, Yıldırım'ın (2015) Çingene alt-kültüründe suç olgusunu ele alışı, Atılğan'ın (2014) Ankara'nın Çinçin semtindeki araştırması, Demiray'ın (2018) çocuk suçluluğu ile ilgili araştırması, Duman'ın (2018) İzmir örneğinde suçlu gençlik habitusu ile ilgili araştırması, Barış'ın (2015) cezaevindeki kadınların deneyimleriyle ilgili araştırması, Şimşek'in (2018) cezaevinden çıkan kadınların uyum süreçleriyle ilgili çalışması, Akpolat'ın (2011) Erzurum ili örneğinde kadın mahkûmlar üzerine araştırması ve son olarak Dızman'ın (2019) denetimli serbestlik altındaki gençlerle ilgili çalışması, nitel araştırma alanına verebileceğimiz örneklerden bazılarıdır. Bunların dışında, çoklu yöntemlerle, yani hem nicel hem nitel yöntemlerle gerçekleştirilen araştırmalar da bulunmaktadır (Bal, 2004; Kenevir, 2015; Gürtuna, 2009; Çelik, 2008).

Saha araştırmaları dışında, yine nitel yöntemlerle irdelenen yazılı ve görsel yayınlar üzerine çalışmaların da zamanla arttığını söyleyebiliriz. Demir'in (2013) gelişimsel kriminoloji açasından ele almış olduğu *Beyoğlu Rapsodisi* incelemesi ve Gültekin'in (2017) Türk ve Amerikan popüler sinemasında suçun estetiğini konu edinmiş olduğu çalışması, bu temadaki örnekler arasında sayılabilir.

Kuşkusuz ki Türkiye'de suç sosyolojisi alanında gerçekteştirilen ama burada yer veremediğimiz başka araştırmalar da bulunmaktadır ve bu alandaki literatür her geçen gün zenginleşmektedir. Ancak bu alandaki teorik inşa ne yazık ki zayıf kalmıştır. Sosyal bilimin diğer alanlarında olduğu gibi bu alanda da teorik, epistemolojik, metodolojik ve kurumsallaşma birlikteliği henüz olgunlaşmış seviyede değildir. Hal böyle olunca sapma ve suç konusunda teorik, epistemolojik, metodolojik ve aksiyolojik tartışmalarla zenginleşmiş, sürekliliği olan kalıcı kurumsallaşmalar da az sayıda kalmıştır. Diğer taraftan, Polis Akademisi'ne bağlı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü ile Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi'ne bağlı açılan Güvenlik Bilimleri Enstitüsü'ndeki lisansüstü programları dışında pek çok üniversitenin disiplinler arası çalışmayı esas alan adli bilimler enstitüleri açmaları da olumlu adımlardan sayılabilir. Fakat Türkiye'de enstitülerin çoğunlukla idari işlerin ötesine gidemediğini de belirtmek gerekir. Buna rağmen son dönemlerde bazı üniversitelerde şiddet ve suç araştırmalarıyla ilgili merkezlerin açılması da umut vericidir. Öte yandan bu merkezlerin de kâğıt üstünde ve işlevsiz kalmamaları için disiplinler arası çalışma kültürüyle, etkileşimlerle, karşılaştırmalı saha araştırmalarıyla, teorik tartışmalarla, sempozyum ve çalıştay gibi faaliyetlerle aktif kılınmaları icap etmektedir. Dileriz ülkemizde hem bu türden etkinliklerin sayısı hem de içerik ve kalitesi artar.

Önemli bir diğer husus da, uluslararası sapma ve suç sosyolojisi literatürüyle ilgilidir. Türkiye'de, bu alanda, nicel açıdan araş-

tırmaların sayısı artsa da nitel özgünlük ve uluslararası literatürde referans olunabilecek teorik ve pratik bütünselliği ile özgün eser üretimi ne yazık ki istenilen düzeyde değildir. Keza sapma ve suç literatüründe klasikleşmiş çoğu eser henüz Türkçeye kazandırılmamıştır. Söz gelimi yapısal-işlevsellik ekseninde orta boy teori geliştiren ve suç sosyolojisinde önemli kavramsal setler ortaya koyan ve genel sosyoloji kapsamında da eserleri klasikleşmiş olan Robert K. Merton'ın (1910-2003) çalışmaları ne hikmetse bir türlü Türkçeye çevrilmemiştir. Merton'ı sembolik isim olması hasebiyle belirtiyoruz. Zira sapma, suç, suçlu alt-kültürü temalarındaki sosyoloji alanında fevkalade nitelikli pek çok eser hâlâ Türkçeye kazandırılmayı beklemektedir. Bu vesileyle Heretik Yayıncılık'ın bu konularda öne çıkan çalışmaları Türkçeye kazandırmış olması ve bunda ısrar etme çabası içerisinde olması takdire ve dikkate değerdir. Diğer taraftan bu alandaki klasik eserlerin Türkçeye kazandırılması önemli olmakla birlikte bu tematlere özenle eğilen, teori ile pratiğin birliğine dayalı çalışmaların daha fazla gerçekleştirilmesi de gerekmektedir. Özellikle nitel araştırmalara dayalı çalışmaların sınırlılığı ortadadır. Elinizdeki çalışma, bahsetmiş olduğumuz sorunlara özgül çabası ölçüsünde müdahalede bulunmayı ve ampirik araştırmalarla hem bu konulardaki literatüre mütevazı bir katkı hem de tartışmalara farklı bakış açıları sunma amacıyla hazırlanmıştır.

Elinizdeki eserin ilk adımlarının Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde sosyoloji programında vermiş olduğum 'sapma', 'suç', 'kültür' odaklı lisans ve yüksek lisans derslerinde atıldığını belirtmeliyim. Sapma ve suç konularında dar ampirizme kaçmadan, sosyolojik perspektifi derinleştirmeye yönelik çalışmalar yapma fikri bu süreçte şekillendi. Özellikle suç ve sapkınlık yönündeki pratikleri kendi doğal ortamında inceleme isteği ve heyecanı ile teorinin işe koşabilme, onu dönüştürme, esnekleştirme ve gerektiğinde yeni kavramsallaştırmalara gidebilme gayreti, öğretici bir iklimin inşası olanak sağladı. Sonuç olarak farklı örneklerden hareketle sapma

ve suç olgusuna özgün kavrayış imkânları sunan çalışmaların derlenmesinden oluşan elinizdeki kitap ortaya çıktı.

Kitap içeriğine gelecek olursak; ilk bölüm sapma ve suç alanıyla ilgili genel teorik açıklamaları kapsamına alıyor. Tarafımca kaleme alınan ‘Sapma ve Suç Sosyolojisinde Teorik Güzergâhlar’ adlı bu bölümde, klasik sosyolojiden çağdaş sosyolojiye değin sapma ve suç sosyolojisinde öne çıkan teorik izahların yol haritalarını sunmaya çalışıyor.

İkinci bölüm, Niğde’de uyuşturucu kullanıcılarıyla ilgili ampirik bir çalışmaya dayanıyor. Ayşe Akyayla’nın kaleme aldığı ‘Kendini Gerçekleştiren Bağımlılık: Uyuşturucu Kullanıcılarının Etkileşim Süreci’ adlı bu bölümde, kullanıcıların sosyalleşme pratikleri, etkileşim kalıpları mercek altına alınıyor.

Kerem Özbey’in imzasını taşıyan ‘Göç, Suç ve Toplum İlişkisi: Artvin’de Yasadışı Göçmen Seks İşçiliğinin Toplumsal İzlekleri’ başlıklı üçüncü bölümdeki çalışma ise göç, suç ve toplum ilişkilerine odaklanıyor. Dağılan SSCB ülkelerinden Türkiye’ye yönelik gerçekleşen göçle ortaya çıkan yasa dışı seks işçiliğinin toplumsal dokuyu nasıl etkilediğine dair sorulara, Artvin özelinde gerçekleştirilen saha araştırması bulgularından hareketle cevaplar verilmeye çalışılıyor. Seks işçiliğinin toplumda farklı düzeydeki çelişkileri ve çok boyutlu gerilimleri ortaya çıkarttığı ancak suç sosyolojisi açısından bu durumun ev sahibi topluluk tarafından çeşitli gerekçelerle kanıksandığı ve hatta sahiplenildiği belirtiliyor.

“Damgalama, Sapma, Suç ve Engellilik İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: ‘Sinop TSD Örneği’” başlığını taşıyan, Ayşegül Demir’in kaleme aldığı dördüncü bölüm de yine bir saha araştırmasına dayanıyor. Türkiye Sakatlar Derneği Sinop Şubesi üyesi fiziksel engellilerle yapılan derinlemesine görüşmelerden hareketle damgalama, sapma ve engellilik olguları arasındaki ilişki inceleniyor. Araştırma bulguları; ‘damgalama/dışlama’, ‘ayrımcılık’, ‘istis-

mar', 'şiddet' ve 'dolandırıcılık' temalarına göre betimlenip yorumlanıyor.

Beşinci bölüm, sıkça haberlere konu olmaları hasebiyle Türkiye kamuoyunun da bildiği, çizmiş oldukları toplumsal profillerin dizilere, filmlere konu edildiği ancak sosyal bilimcilerin ne yazık ki çok fazla yakından incelemediği Adana'daki Conolar'a odaklanıyor. Gamze Uy'un saha çalışmasına dayanan "Etnisite, Alt-Kültür ve Suç Bağlamında *Conolar*" başlıklı bölüm, Conoların dünyasına sosyolojik gözle bakmayı deniyor. Suçla özdeş görülen ve çeşitli suç pratiklerini kültürel davranış kodu olarak da içselleştiren bu grubu Uy, etnik kimlik ve alt-kültür kavramlarından hareketle ve saha verilerinden elde ettiği bulgularla değerlendiriyor.

Yaşar Erjem tarafından yazılan "‘Yan Baktın’ Cinayetlerinin Sosyolojik Analizi" başlıklı altıncı bölümde Türkiye’de ilginç cinayet türlerinden biri olan ve medya tarafından genellikle "yan baktın cinayetleri" şeklinde sunulan olgu mercek altına alınıyor. Gazete ve internetteki haber sitelerinden elde edilen 60 vaka haberinin incelendiği çalışmada suçun medyada nasıl temsil edildiği, cinayetin geçtiği mekânların niteliği, cinayete karışanların cinsiyeti ve kişi sayıları, kullanılan aletler ve cinayetlerin nedenleri sorgulanıyor. Cinayete karışanların tamamının erkek olduğuna ve kentsel alanlarda, özellikle de metropollerde yaşanan bir olgu olduğuna dikkatin çekildiği çalışmada sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik faktörlerin belirleyici olduğuna vurgu yapılıyor. Ek olarak alkol ve uyuşturucunun da etkili olduğu dile getiriliyor.

Yedinci bölüm polisiye roman örneğinde bir suç sosyolojisi analizi denemesini içeriyor. Erol Tanrıbuyurdu tarafından yazılan ve "Suç, Ceza ve Sapkınlık Sosyolojisi Açısından Bir Polisiye Roman Çözümleme Denemesi: *Peygamber Cinayetleri*" başlığını taşıyan bölüm Mehmet Murat Somer'in romanını sapma ve suç bağlamında kritik ediyor. Howard S. Becker'ın kavram setlerinin devreye sokul-

duğuu metin çözümlemesinde ‘sapma’nın toplumsal bağlama göre değişen anlamı üzerinde duruluyor.

Sekizinci bölüm ise son dönemlerde popülerliği artan çukur adlı televizyon dizisini suç sosyolojisi çerçevesinde inceliyor. F. Tuğba amsarı tarafından yazılan “Sapma Sosyolojisi Açısından ukur Dizisi” başlıklı bölümde, dizinin karakterleri birbirleriyle ilişkileri açısından inceleniyor ve çukur adlı semtte nasıl bir toplumsal dünya inşa edildiği resmedilmeye çalışılıyor.

Kitaptaki makaleler, bir anlamda toplumun kıyısında, köşesinde, çeperinde, başka bir ifadeyle ‘kenar’ında yer alan insanların hikâyelerini konu aldığı için başlığı *Kenardakiler* koymayı uygun gördük. *Kenardakiler* ile mekânsal, sınıfsal, kültürel ve başka değişkenler açısından genel toplumsal alanın kıyısında bulunanları işaret ediyoruz. Bu noktada, Becker’in (2013:31) “*toplumsal gruplar, ihlal edilmesi sapkınlık olarak tanımlanan kurallar koyarak sapkınlığı yaratırlar*” ifadesiyle sapmayı, ‘kural ihlali’ üzerinden ele alır ve bu ihlalleri gerçekleştirenleri ‘hariciler (outsiders)’ şeklinde tanımlar. Becker’in bu yaklaşımının *Kenardakiler’e* de belli bir çerçeve sunduğunu belirtmek isteriz. İkisinin birbirini dışlayan kavramlar olmadıklarını ancak ‘kenardakiler’in ‘hariciler’e göre daha kapsamlı sosyal tabakalara işaret edebildiğini de not edelim. Örneğin ‘kenar mahalle’ ifadesi, bu anlamda, hem toplumun bilgi havuzunda biçimlenmiş bir imgedir hem de sosyolojik açıdan altı rahat doldurulabilir bir söylemdir.

Kenarda olmak, aynı zamanda sınırda yaşamaktır. Bu sınır; sınıfsal, siyasal, etnik, statü gibi toplumsal nitelikler üzerinden olabileceği gibi, mekânsal farklılıklar üzerinden de veya bireysel tutum ve davranış üzerinden de olabilir. *Kenardakiler*, bu niteliklere birlikte, birtakım genel toplumsal sınırların eşiğinde bulunanların ortaklığını ifade etmeye çalışan bir kavram olarak düşünülebilir. Ayrıca, Weber’in ideal tipleştirmelerindeki soyutlamalar gibi de değerlen-

dirilebilir. Dolayısıyla kenardakilerden söz ederken belirli bir somut mekânda yaşayanları (örneğin 'varoşlar'ı) kastettiğimiz gibi, belirligin mekânların dışında var olan, davranışlarıyla toplumsal kural-ları ihlal eden veya etmese bile ona (veya ait olduğu gruba) veri-len etiketten dolayı eşikte duran bireyleri işaret etmeye çalışıyoruz. Uyuşturucu kullanıcıları, yasa dışı yollarla gelip seks işçiliği yapan göçmenler; damgalanmış engelli bireyler, 'yan baktın' cinayeti işleyen erkekler, Adana'da suç pratikleriyle ünlü Conolar, romanlara konu olan transseksüel cinayetleri, dizilere konu olan suçlu alt-kül-tür grupları... Hepsinin kesişim kümesi, toplumun genelinin dışında biçimlenmiş kültürel formu işaret ediyor aslında. Elbette suç ve sapma, kenardakilere has bir durum değildir. Beyaz yaka suçları gibi, kenarın dışında değerlendirilebilecek suçlar da söz konusudur.

Son olarak, derdimizin kenardakilere olumlu veya olumsuz bir değer yüklemek veya yargıda bulunmak olmadığını; onların davranışlarını anlamak ve toplumsal sahnedeki etkileşimlerini toplumsal bağlamdan hareketle açıklamak olduğunu; başka bir deyişle, sapmanın ve suçun toplumsal arkeolojisini yapmak olduğunu ifade edelim.

Bitirirken, kitap bölümlerini kaleme alan yazarlara, bazı kitap bölümlerinin hakemliğine katkı sunan Levent Ünsaldı'ya, Mustafa Koçancı'ya ve kitabın basım sürecindeki emekleri dolayısıyla tüm Heretik çalışanlarına teşekkürü bir borç bildiğimi ifade etmek isterim. Dilerim bu çalışma, özellikle suçun üretildiği toplumsal, kültürel ve mekânsal alanlara etnografik bir gözle derinlikli bir şekilde bakma noktasında merakı arttırıp daha fazla araştırmanın yapılmasını tetikler ve daha derinlikli analizlerin yapılması hususunda teşvik edici olur.

Ercan Geçgin

09 Eylül, 2019

Yararlanılan Kaynaklar

- Akpınar, İ. (2018) “Suç Olgusu, Suç Teorileri ve Kadın Suçluluğu: Kayseri Örneği” Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Akpolat, Y. (2011). “Suça “Mahkum” Kadınlar: Erzurum Ceza ve Tutukevinde Bulunan Kadın Mahkumlar Üzerine Yapılmış Nitel Görüşme Uygulaması”. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 11(46): 233-243.
- Atılğan, Ü. E. (2014). “Çiçin’den Subay, polis çıkmış mı ki ben olayım?” Damgalı Mekânlar”. Kenarın Kitabı: “Ara”da Kalmak Çeperde Yaşamak. Der. Funda Şenol Cantek. İstanbul: İletişim. ss.61-86.
- Ayan, S. (2011). Suçlu Kim? Türkiye’de Çocuk Suçluluğu. Ank.: Ütopya.
- Aydoğan, R. (2018). “Cezaevi Sonrası Denetimli Serbestlik Sürecindeki Hükümlülerin Suç, Damga Ve Sosyal Dışlanma Bağlamında İncelenmesi”. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Bal, H. (2004). Çocuk Suçluluğu. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Barış, G. (2015). “Female Offender’s Attitudes Towards Gender and Violence and Their Violence Experiences: Sincan Women’s Prison”. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Doktora Tezi.
- Becker, Howard S. (2013). Hariciler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması. Türkçe Söyleyenler: Şerife Geniş- Levent Ünsaldı. Ankara: Heretik.
- Bilgiç, Ş. (2014). “Mahkûmların Suç Algısı”. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I): 8-17.
- Çelik, H. (2008). “A Sociological Analysis of Female Criminals in the Denizli Open Prison”. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Çoban, S. (2012). “Sosyal Çevrenin Etkilerinin Çocukların Suç ve Problemli Davranışları İle İlişkileri”. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Doktora Tezi.

- Demir, M.C. (2013). “Kriminoloji Teorileri İle Beyoğlu Rapsodisi’ne Dokunuş”. *Folklor/Edebiyat Dergisi*. 19(74):85-96.
- Demiray, N. (2018). “Çocuk Suçluluğunu Etkileyen Muhtemel Faktörler: Suç Korkusu, Kentleşme Ve Aile Yapıları(Samsun İlkadım Ve Canik İlçeleri Örneği)”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi*.
- Dızman, Z. Ş. (2019) “Denetimli Serbestlik Altındaki Gençlerin Aile Yapıları ve Suça Yönelimleri Konusunda Nitel Bir Araştırma: “İstanbul, Hasanpaşa Örneği”. *Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Doktora Tezi*.
- Dinler, V.; İçli, T. (2009). “Suç ve Yoksulluk Etkiselliği (Isparta Cezaevi Örneği)”, *Uluslararası Davraz Kongresi, 24–27 Eylül 2009, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta*, ss. 2469–2486.
- Dönmezer. S. (1974). “Hızla Şehirleşen ve Sanayileşen Bir Küçük Şehir Toplumunda Suçluluk-Ereği Projesi”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. Cilt XXXIX, Sayı: 1-4, Sayfa: 1-15.
- Duman, M.F. (2018) “Suç Habitatu ve Suçlu Gençlik Habitusu – İzmir İli Örneği”. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Doktora Tezi*.
- Fidan, U. (2018). “Yoksulluk ve Suç İlişkisi: Karabük İli Cumayanı Köyü Örneği”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi*.
- Gürtuna, O. (2009). “Cezaevinde Kadın Olmak ve Cezaevinin Kadın Bakış Açısıyla Sosyolojik Değerlendirmesi: Ankara Sincan Kadın Kapalı Cezaevi Örneği”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi*.
- Gültekin, G. (2017). “Türk ve Amerikan Popüler Sinemasında Suçun Estetiği”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema ABD, Doktora Tezi*.
- İçli T. G. (1983). “Türkiye’de İntiharların Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı”. *H.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi*. (Özel Sayı):193-209
- İçli, T. (1994a). “Blood Feud in Turkey”, *British Journal of Criminology*. 34(1):69-74.

- İçli, T. (1994b). "Aile İçi Şiddet: Ankara- İstanbul ve İzmir Örneği". H.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi, 11(11):7-20.
- İçli, T. G. Vd. (2011). Türkiye'de Hükümlü Profili: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikler. Ankara: Polis Akademisi.
- İçli, T. G. (1992). Türkiye'de Suçlular: Sosyal Ekonomik ve Kültürel Özellikleri. Ankara: Bizim Büro.
- İçli, T. G.; Özcan, N. (1992). "Türkiye'de Ekoloji Suç İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma". H.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi. 9(1-2): 27-53.
- İçli, T. G. (1987). "Adam Öldürme Olayında Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faktörlerin Önemi ". H.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi, 4(2): 21-47.
- İçli, T. G. (1985). "Uyuşturucu Madde Suçlarında Bazı Sosyal Faktörler ". H.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi, 3(2): 115-127.
- İçli, T. G.; Zaim, Z. (1991). "Çocuk ve Yetişkin Suçluluğunda Ailenin Yeri ve Önemi". Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Dergisi. 9(1-2):46-60.
- Jaspers, K. (2015). Suçluluk Sorunu. Çev. A. Emre Zeybekoğlu. İstanbul: İthaki.
- Kenevir, F. (2015) "Kadın Mahkûmlarda Suç ve Din Anlayış" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri ABD Din Sosyolojisi BD, Doktora Tezi.
- Kışan, F. (2018). "Bergama Ceza İnfaz Kurumu Bağlamında Suç İşleme ve Yeniden Suç İşlemenin Toplumsal Nedenleri". Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Korkmaz, K. (2018) "Engellilerin Suça Yönelik Bakış Açılımları ve Suç Deneyimleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Köseoğlu, M. (2017). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Yaşayan Kadınların Suç Mağduriyeti Korkusu". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Doktora Tezi.
- Lee, H. (2015). Bülbülü Öldürmek. 10. Baskı. Çev. Ülker İnce. İstanbul: Sel.

- Mercan, B. A. (2017). "Bir Gözlem Sahası Olarak Ankara'da Yerel Uyuşturucu Ticareti: "Torba Tezgâhı"". *Birikim*. 344:102-144.
- Ok, A. N. (1989). "Kurumlar ve Suçlu Çocuklar". Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Özbay, O.; Özcan, Y. (2006). "A Test of Hirschi's Social Bonding Theory". *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 50(6):711-726.
- Özkan, Ş. K. (1990) "Kadın ve Suç". Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, R. (2018). "Cezaevinden Şarta Bağlı Olarak Çıkan Hükümlülerin Sosyoekonomik Durumu İle Suç Profilleri Arasındaki İlişki Bakırköy DSM Örneği". İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Şimşek, S. (2018). "Cezaevinden Salıverilen Kadın Hükümlülerin Toplumsal Uyum Süreçleri (İstanbul Örneği)". Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Vural, B. (2018). "Suç Korkusunun Toplum ve Birey Davranışları Üzerindeki Etkileri: Bursa Örneği". İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Yavuz, Y. (2019). "'Suç Mağduru Olma Korkusuna Sosyolojik Bir Bakış(Ankara İli Örneği)". Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, K. (2015) "Çingene Alt - Kültüründe Sosyalleşme Sürecinin Suç Olgusuna Etkisi". Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, E. (1999). "14-18 Yaş Grubunda Olan Erkek Çocukların Tutuklu/Hükümlülük Sürecinde Etkin Olan Toplumsal ve Psikolojik Dinamikler". Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cezaevi-nufusu-264-bin-31-4100059> (indirme tarihi: 01.09.2019)